

صنعت جهانگردی در جهان

براساس آخرین داده‌های سازمان WTO (سازمان جهانی توریسم) که در ژانویه سال ۲۰۰۰، گردآوری و در ماه مارس ۲۰۰۰، انتشار یافته است، تعداد گردشگران در سطح جهان در سال ۱۹۹۹ برابر با ۶۵۷ میلیون نفر بوده است که نسبت به سال قبل، رشدی برابر با ۳/۲ درصد، داشته است. در همین سال نیز درآمد جهانی حاصل از توریسم برابر با، حدود ۴۵۵ میلیون دلار آمریکا بوده است. طبق آخرین داده‌ها (در سال ۱۹۹۹) فرانسه در صدر کشورهای توریست پذیر جهان قرار داشته است و بعد از آن به ترتیب کشورهای اسپانیا، آمریکا، ایتالیا، چین، انگلیس، مکزیک، کانادا، لهستان، اتریش، آلمان، فدراسیون روسیه، چکسلواکی، مجارستان، پرتغال و ... قرار داشته‌اند.

در سطح جهانی کشورهای توسعه یافته و صنعتی، توریست فرست محسوب می‌شوند که شامل کشورهای اروپائی، آمریکائی، شرق آسیا - پاسفیک می‌گردند. تقریباً بیش از نیمی از توریست‌های جهان از کشورهای اروپائی و از هر ۵ نفر توریست، یک نفر دارای ملیت آمریکائی بوده است. کشورهای آسیای شرقی، پاسفیک نیز سهمی برابر با ۱۴ درصد از کل جهانگردان را به خود اختصاص می‌دهند.

در سال ۱۹۹۹، ایالات متحده بیشترین درآمد ارزی را از صنعت توریسم جهانی با درآمدی برابر ۷۳ بلیون دلار به خود اختصاص داده است پس از آن کشورهای اسپانیا، فرانسه، ایتالیا، انگلیس، آلمان، چین، اتریش، کانادا، مکزیک، فدراسیون روسیه، استرالیا، سوئیس، هلند، هنگ کنگ و چین قرار داشته‌اند.

بیشترین هزینه انجام شده در صنعت توریسم نیز توسط ایالات متحده آمریکا برابر با ۵۶/۱ بیلیون دلار در سال ۱۹۹۸ بوده است. بعد از این کشور، کشورهای آلمان، انگلیس، ژاپن، فرانسه، ایتالیا، هلند، کانادا، اتریش، چین، بلژیک، لوکزامبورگ، فدراسیون روسیه، سوئد، سوئیس، برزیل، بیشترین هزینه را برای توسعه صنعت توریسم خود پرداخته‌اند.

مردم در تمدن‌های ماقبل تاریخ فقط برای به دست آوردن غذا و دوری از خطر و یا نقل مکان به مناطقی که دارای آب و هوایی بهتر بود اقدام به سفر می‌کردند، در دوره‌های بعد، انگیزه تجارت و تبادل کالا به علل فوق اضافه شد، با گسترش امپراتوری‌های باستان، مسافرت‌های رسمی دولتی که حاصل آن اعزام نمایندگان حکام به مکان‌های دور دست، جهت جنگ‌ها و یا دریافت مالیات و خراج بود، نیز شروع گردید، در دوره حکومت خانواده‌های سلطنتی در مصر، مسافرت با قصد تجارت و تفریح انجام می‌شد. یونانیان باستان، با ضرب سکه و جایگزین شدن آن به جای کالا، برای پرداخت توسط مسافران در ازاء کالا و خدمات مورد نیاز و در نتیجه گسترش زبان یونانی در سرتاسر حوزه مدیترانه به عنوان زبان ارتباطاتی واحد، فعالیت قابل توجهی در گسترش مسافرت و جهانگردی نمودند.

در آن زمان در یونان مسافرت‌ها بیشتر توسط خطوط دریائی انجام می‌گرفت و مردم از سفر برای بازدید از شهرها و یا تماشای جشن‌های قدیمی یا مشاهده مسابقات المپیک سود می‌جستند، فردی به نام پوسانیاس که اهل یونان بود در سال ۱۷۰ میلادی، کتابی به نام "راهنمای میهمان" مشتمل بر ده جلد منتشر کرد که مسافران (به خصوص سیاحان رومی) را راهنمایی می‌کرد، در زمان اوج امپراتوری روم هم مسافرت گسترشی فراوان داشت، برای شرکت در مراسم مذهبی و ورزشی یا

دیدن مکان‌های جدید و تاریخی در یونان و مصر و یا برای خرید، رومی‌ها اقدام به مسافرت می‌کردند، به طوری که مصر در آن زمان محل داد و ستد و تفریح اشراف درآمد بود. در چین و ژاپن قدیم نیز اشراف و میهمانان ایشان در فصل تابستان به مناطق خوش آب و هوا و سایر مناطق دیدنی برای تفریح سفر می‌کردند.

در زمان قرون وسطی (سده پنجم تا چهاردهم میلادی) مسافرت و تجارت اهمیت و رونق خود را از دست داد و بیشتر سفرها با سفارش کلیساهای مسیحی برای زیارت انجام می‌شد. در سده چهاردهم، مسافرت به قصد زیارت به صورت یک پدیده انبوه و سازمان یافته درآمد بود که شبکه بزرگی از سازمان‌های خیریه، مقامات و طبقات بالای جامعه آن را تشویق می‌کردند. این سفرها به بیت‌المقدس با هدف مذهبی که به نوعی یک مسافرت تفریحی و اجتماعی هم، محسوب می‌شد انجام می‌گرفت.

در نیمه دوم سده سیزدهم، مارکوپولو از اروپا به آسیا سفر کرد، و کتابی درباره آن سفر نوشت که نخستین منبع اطلاعاتی غرب درباره زندگی شرق آن زمان، است. با اختراع دستگاه چاپ، سایر کتاب‌هایی که در زمینه مسافرت بود چاپ و انتشار یافت، از جمله در سال ۱۳۵۷ میلادی کتاب سیرجان مندویل به نام مسافرت که شرح مسافرت به نقاط دور و نزدیک دنیا بود، به چندین زبان منتشر شد، نخستین مسافرت دسته‌جمعی (کاروان زیارتی) هم در سده پانزدهم انجام شد که از ونیز، مسافران را با تقبل خدمات کامل، برای زیارت به بیت‌المقدس می‌برد.

در دوره رنسانس (سده چهاردهم تا هفدهم) بیشتر سفرها با اهدافی نظیر کسب دانش و تجربه‌آموزی انجام می‌شد، در زمان الیزابت اول ملکه انگلستان، برای نخستین بار، جواز مسافرت

صادر شد که تا سه سال هم اعتبار داشت و در آن، محدودهٔ مسافرت، مقدار پولی که مسافر می‌توانست به همراه داشته باشد و تعداد اسب و خدمه (معمولاً سه نفر) را مشخص می‌کرد، همچنین برای این افراد گذرنامه صادر می‌شد که در محل خروج از کشور به آنها داده می‌شد و افراد با توجه به کشور مقصد برگه مشخصی را دریافت کرده و پول اندکی را نیز به همراه داشتند که بعدها به جای آن، یک برگه اعتباری همانند آنچه که هم‌اکنون چک مسافرتی نامیده می‌شود با خود می‌برند، مسافران این عصر، عموماً از راه پاریس و فرانکفورت به ایتالیا می‌رفتند.

کاروان‌های مسافرتی با ساختاری منظم در دوره الیزابت "گرادتور" نامیده می‌شد (نیمه سده هفده تا نیمه سده نوزده) که افراد برای کسب دانش و تجربه‌های جدید، به مسافرت می‌رفتند. بیشتر اعضاء این کاروان‌ها را افراد طبقه بالای جامعه تشکیل می‌دادند، که همان‌طور که ذکر شد، هدف آنان کسب دانش، فرهنگ و تجربه‌های جدید بود، گراندتور نیز یک راهنمای سفر (در سال ۱۷۷۸ میلادی) داشت که به وسیله توماس نوگنت تهیه شده و به صورت پُرفروش‌ترین کتاب آن زمان، درآمده بود.

در دوران انقلاب صنعتی (۱۷۵۰-۱۸۵۰) گردش‌های دسته‌جمعی به مفهوم امروزی به وجود آمد، تغییرات ژرف اجتماعی و اقتصادی آن دوره، باعث تغییرات اجتماعی و تغییر مشاغل و گسترش طبقه میانی اجتماع گردید و این طبقه امکان این را یافت تا بیشتر به مسافرت و تفریح بپردازد، که عموماً این مسافرت‌ها در روزهای آخر هفته انجام می‌شد، در پایان سده ۱۹ کارگران دارای تعطیلات سالیانه شدند و تعطیلات خود را در کنار دریاها می‌گذرانند، در همین دوران بود که برخی از

مکان‌هایی که تا آن زمان فقط اختصاص به تفریح و گردش طبقه مرفه و ثروتمند داشت، گسترش یافته و تأسیسات جدیدی به وجود آمد و فضای لازم برای مسافرت طبقات دیگر مردم فراهم گردید.

تکنولوژی نوین نظیر خطوط هواپیمائی، کامپیوتر و ارتباطات ماهواره‌ای و ... باعث شد که در

سده بیست و سپس بیست و یک، شیوه زندگی، کار، بازی و تفریح دگرگون شود، پیشرفت

تکنولوژی باعث شد که به دلایل متعدد بر میزان مسافرت، گردش و جهانگردی توسط اقشار مختلف

مردم افزوده شود، زیرا این پدیده توانست زمان تفریح را افزایش دهد، درآمدها را بالا ببرد، ارتباطات

را تقویت نماید و شیوه‌های کارآمدی، از حمل و نقل را ارائه نماید. در حال حاضر مسافرت و گردش

در سطح جهان به صورت یکی از بزرگترین منابع درآمد به حساب می‌آید.

صنعت جهانگردی در ایران

صنعت جهانگردی در ایران از بیش از نیم قرن پیش با تشکیل اداره‌ای به نام "امور

جهانگردی" در سال ۱۳۱۴ در وزارت کشور شکل گرفت، تا فعالیت‌هایی در زمینه ایجاد تسهیلات

مربوط به این صنعت را انجام دهد، اداره "امور جهانگردی" در سال ۱۳۲۰ جای خود را به "شورای

عالی جهانگردی" داد. در سال ۱۳۳۳ اهمیت جلب توریست خارجی با توجه به جنبه‌های اقتصادی آن

و به منظور تحکیم مبانی حسن تفاهم میان افراد کشورهای مختلف، مورد توجه دولت قرار گرفت و

اداره امور جهانگردی مجدداً در وزارت کشور، تشکیل شد، پیشنهاد تهیه قوانینی مربوط به ورود و

خروج اتباع بیگانه از جمله اقدامات انجام شده در آن زمان است.

در سال ۱۳۴۰ شورای عالی جهانگردی مرکب از ۱۲ نفر از نمایندگان وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و سه نفر از اشخاص مطلع و بصیر در امور جهانگردی تشکیل گردید که وظیفه آن تعیین خط‌مشی و برنامه‌های اجرائی اداره امور جهانگردی وزارت کشور بود و امور مربوط به جهانگردی کشور، در سطح عالی نظارت داشت، ایجاد این تشکیلات یک سلسله فعالیت‌های تأسیساتی را موجب شد و نیاز به اقدامات اساسی در این زمینه محسوس گردید. به همین لحاظ، نخستین گام برای شروع اقدامات جدیدتر و مؤثرتر در امر جهانگردی، بنیانگذاری سازمانی مناسب، برای ایجاد هماهنگی و نظارت بر کلیه فعالیت‌های جهانگردی کشور بود. این ضرورت موجب شد تا در فروردین سال ۱۳۴۲ تصویب‌نامه تأسیس "سازمان جلب سیاحان" به امضاء هیئت وزیران وقت رسید و سازمان فوق از همان تاریخ رسماً شروع به فعالیت نمود، در سال ۱۳۵۳ "سازمان جالب سیاحان" با وزارت اطلاعات وقت ادغام شد و وزارتی تحت عنوان "وزارت اطلاعات و جهانگردی" شروع به کار نمود.

اداره امور ایرانگردی و جهانگردی توسط چهار شرکت سهامی به اسامی: شرکت سهامی تأسیسات جهانگردی ایران، شرکت سهامی گشت‌های ایران، شرکت سهامی مرکز خانه‌های ایران و شرکت سهامی سازمان مراکز جهانگردی برای ورزش‌های زمستانی، تحت نظارت وزارت اطلاعات و جهانگردی اداره می‌شد که این چهار شرکت با وظایفی مشابه و با ارکانی متفاوت و حوزه فعالیتی متداخل، اداره می‌گردیدند، در اواسط دهه ۱۳۴۰ و در اوایل دهه ۱۳۵۰، نظر به درآمد هنگفت ناشی از فروش نفت، و رویای تبدیل ایران به جرگه کشورهای پیشرفته صنعتی جهان، در تهیه برنامه عمرانی پنج ساله چهارم کشور (۱۳۴۶-۱۳۵۱) جهانگردی به‌عنوان یک بخش مستقل در نظر گرفته

شد. در سال ۱۳۵۰ یک سال قبل از پایان برنامه عمرانی چهارم، قرارداد طرح جامع توسعه جهانگردی در ایران بین سازمان برنامه و شرکت خارجی توریست کنسولیت مشاوران توسعه جهانگردی، منعقد شد.

طبق این قرارداد توریست کنسولیت ابتدا به مطالعه هم‌زمان بازارهای موجود تقاضا برای جهانگردان در کشور و بررسی سیاست‌ها، منابع، اولویت‌ها و تسهیلات جهانگردی ایران، می‌پرداخت، پس از آن، منابع موجود در کشور برای جذب جهانگردان و ایرانگردان و تقاضای بالقوه برای جهانگردی در کشور مقایسه می‌گردید، از نتایج این مقایسه یک مجموعه گزینه‌های توسعه جهانگردی و ایرانگردی به دست می‌آمد که پس از ارائه به دولت و اعلام گزینه مرجع توسط آن، مشاور طرح جامع تفضیلی برای اجراء آن تهیه می‌نمود، که انجام این طرح حدود دو سال و نیم (از مهر ۱۳۵۰ تا بهمن ۱۳۵۲) به طول انجامید. این مهم‌ترین واقعه در صنعت توریسم ایران در قبل از انقلاب اسلامی محسوب می‌شود که متأسفانه طرح فوق که شامل چندین مجلد و بالغ بر ۲۰۰۰ صفحه با ضمیمه و نقشه است متأسفانه هیچ‌گاه امکان اجراء را نیافت.

همچنین در طی همان سال‌ها، چند طرح مطالعاتی نیز انجام گرفت ولی به مرحله اجراء عمل نیامد.

- طرح‌ها:

- طرح جامع جهانگردی کرانه‌های دریای خزر:

این طرح برای مطالعه به مهندسین مشاور ام کو - داکسیادیس، واگذار شده بود، طبق این طرح مناطق جاذب و جالب کرانه‌های شمال تعیین و برای هر کدام طرحی می‌بایست ارائه می‌گردید.

- طرح ایجاد مراکز جهانگردی در کلاردشت و دشت‌نظیر:

این دو منطقه که در شمال ایران قرار گرفته‌اند، به علت طبیعت بی‌نظیر آنها و وفور شکار در آنجا، مورد توجه قرار گرفت، و تدوین طرحی برای ایجاد تأسیسات پذیرائی مختلف در آن اماکن به مهندسین مشاور آریانا - خازنی و خدمات ایران زمین واگذار شد.

- طرح ایجاد مراکز جهانگردی در کردند:

کردند از مناطق بسیار خوش آب و هوا در استان کرمانشاهان است که به‌منظور تجهیز منطقه مزبور برای جذب جهانگردان غربی، قراردادی با مهندسین مشاور آریانا - خازنی و خدمات ایران زمین منعقد شده بود.

- طرح جامع جهانگردی جزایر کیش و مینو:

این مناطق عمدتاً برای ایجاد مراکز جهانگردی و تفریحی برای کشورهای عرب منطقه، در نظر گرفته شده بود و بر این اساس برای تهیه طرحی با مهندسین مشاور "نظام عامری" قراردادی بسته شد ولی به‌علت اشکالات مربوط به سودآوری، گزارش مهندسین مشاور مورد تصویب قرار نگرفته و طرح به حال تعویق در آمد.

- طرح جامع جهانگردی سد لیتیان:

این طرح پس مطالعات فراوان و تهیه طرح های تأسیساتی، پس از درهم ریختن تشکیلات به حال تعویق درآمد.

همچنین مطالعات دیگری، از طرف دفتر مطالعات سازمان جلب سیاحان به عمل آمد، نظیر

تشخیص و تعیین نیازمندی شهرهای مختلف نسبت به ایجاد تأسیسات مختلف از قبیل هتل، متل، زائرسرا، پلاژهای نمونه، اقامتگاه جوانان، میهمان سرا، اردوگاه جهانگردی و چایخانه در مسیر راهها، که اکثریت آنها در حد مطالعات مقدماتی باقی ماندند.